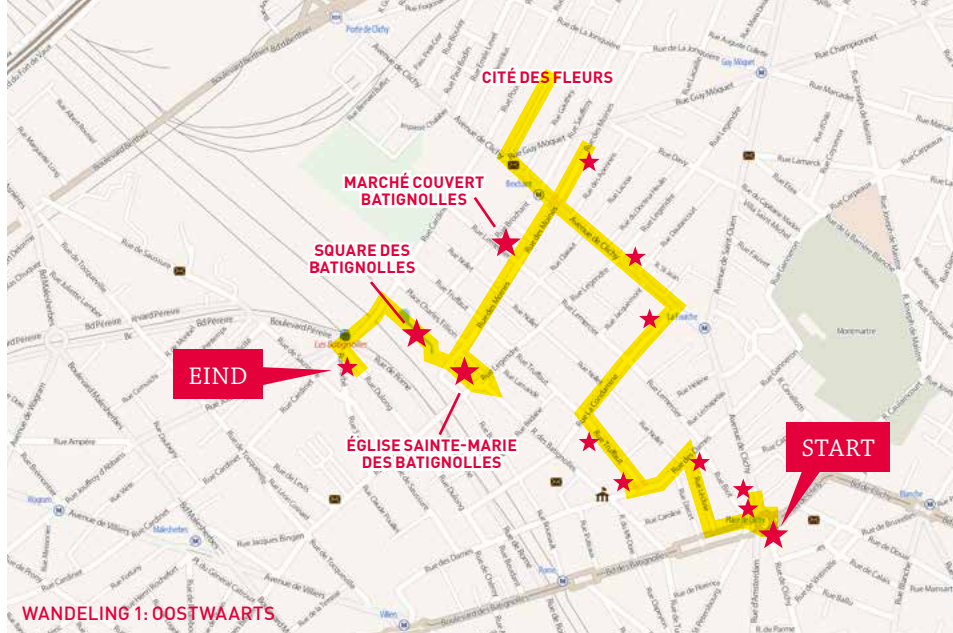

PAUL VERLAINE

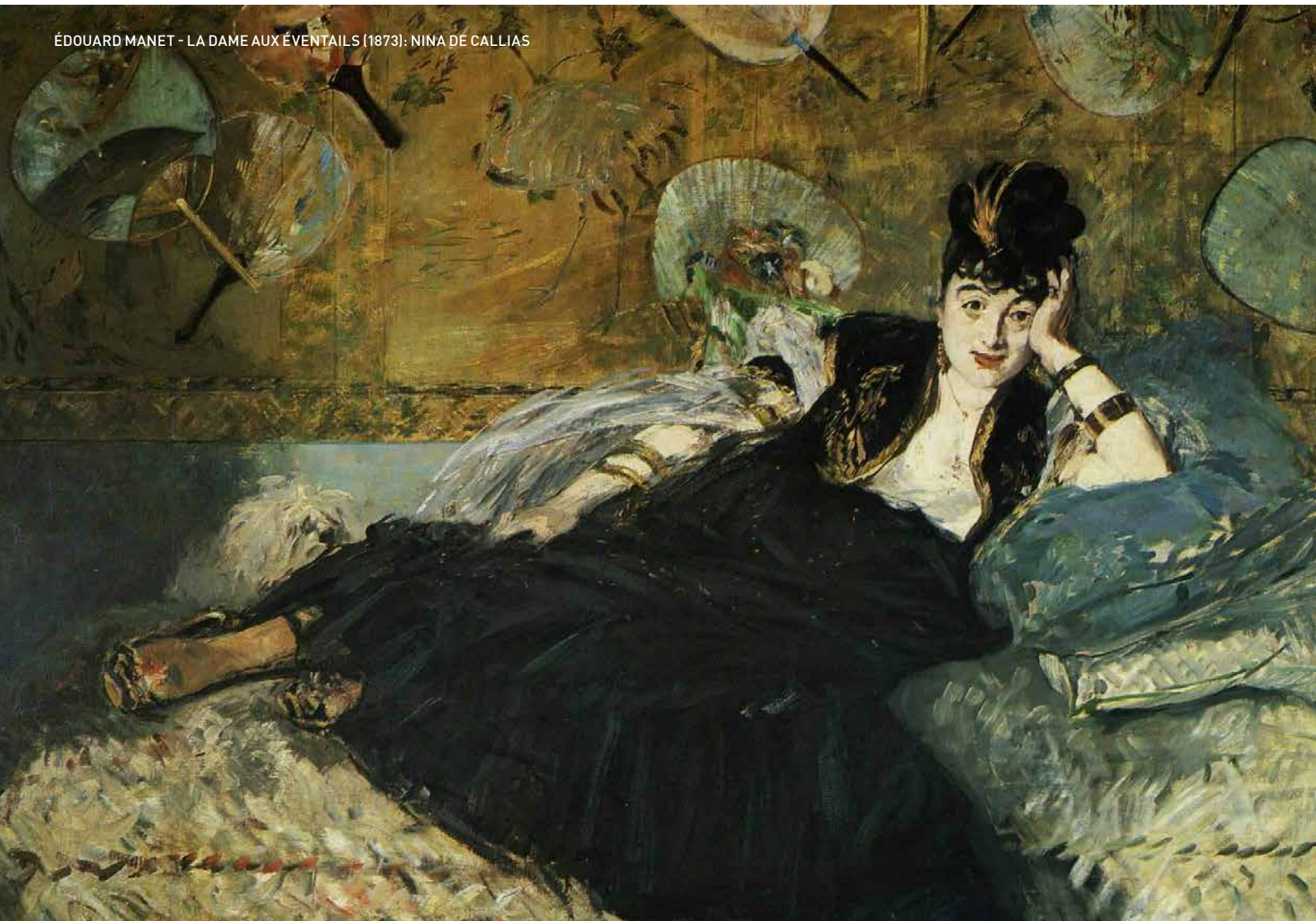

ÉMILE ZOLA

HENRI FANTIN-LATOIR - UN COIN DE TABLE (1872), MET O.A. PAUL VERLAINE (UITERST LINKS) EN ARTHUR RIMBAUD (2E VAN LINKS). COLLECTIE MUSÉE D'ORSAY.

ÉDOUARD MANET - LA DAME AUX ÉVENTAILS (1873): NINA DE CALLIAS

HET 17E ARRONDISSEMENT VORMT DE NOORDWESTHOEK van Parijs en is verdeeld in vier *quartiers*. Épinettes, Batignolles, Plaine-Monceau en Ternes. Épinettes en Batignolles liggen niet ver van Montmartre vandaan en hebben dan ook een volkser karakter dan Plaine-Monceau (officieel Plaine-de-Monceaux) en Ternes, die qua sfeer en aanzien eerder het verlengstuk zijn van het chique 8e en 16e arrondissement. Hier vinden we dan ook markantere woonblokken en enkele ambassades.

Dat schrijvers als Guy de Maupassant, Alexandre Dumas en Émile Zola hier in de 19e eeuw naartoe trokken, valt wellicht te verklaren uit het feit dat wonen in het 17e toen al net iets goedkoper was dan in het 8e of het 16e. Ook de nabijheid van het Gare Saint-Lazare speelt mogelijk een rol.

Waar zij en andere beroemdheden precies resideerden of samenkwamen met andere kunstbroeders gaan we ontdekken in twee wandelingen door de oostelijke en westelijke *quartiers*.

Wandeling 1 (oost) Batignolles en Épinettes

We beginnen bij de drukke Place de Clichy, waar de rode façade van Brasserie Wepler al snel in het oog springt. In 1928 koos de Amerikaanse schrijver Henry Millerde zaak tot zijn stamcafé en zat er vaak dag en nacht om inspiratie op te doen. Zijn naam- en landgenoot Arthur Miller kwam er jaren later ook, vergezeld door zijn vrouw Marilyn Monroe en hun vrienden Yves Montand en Simone Signoret.

Als we hier de Avenue de Clichy inslaan (in westelijke richting, dus niet naar Montmartre), dan zien we ter hoogte van nummer 11 een *plaque historique* ter ere van het inmiddels verdwenen Café Guerbois dat hier gevestigd was. In dit legendarische etablissement voerde schilder Édouard Manet tussen 1865 en 1875 vruchtbare disputen met vakbroeders als Degas, Cézanne, Monet, Renoir en Pissarro. Zo ontwikkelden zij, aangemoedigd door de Montmartriaanse wijn, langzaamaan een artistieke theorie die uiteindelijk zou leiden tot het impressionisme. Onder de naam Café Baudequin gebruikte schrijver Zola het dranklokaal als decor in zijn roman *L'oeuvre* uit 1886.

Les poètes maudits

We lopen terug naar de Place de Clichy en komen dan bij de Boulevard des Batignolles, waar de dichter Paul Verlaine een graag genode gast was op de zaterdagmiddagsalons die de moeder van zijn vriend Louis-Xavier de Ricard vanaf 1865 organiseerde. Ook hier werd stevig geborreld en gediscussieerd, maar dan over literatuur en poëzie, met mannen als Auguste Villiers de

L'Isle-Adam en de latere Nobelprijswinnaar Sully Prudhomme. En ook hier ontstond een beweging: *Les poètes maudits*, met naast Verlaine Charles Baudelaire en Arthur Rimbaud als belangrijkste exponenten.

Verlaine woonde zelf even om de hoek, samen met zijn moeder, aan de Rue Lécuse (nr. 26). Een plaque herinnert ons nog aan zijn vroegere aanwezigheid.

Aan het eind van de Rue Lécuse slaan we linksaf, naar de Rue des Dames. In deze smalle straat stond het Hôtel Beauséjour (nr. 42), waar schrijver Georges Simenon zich in 1924 met zijn vrouw Tigy vestigde, en waar hij verhalen en artikelen schreef voor onder meer *Le Monde*. Tegenwoordig vinden we hier Les Vins des Dames, zo'n wijnbar waar je Simenons creatie commissaris Maigret moeiteloos achter een glaasje rood voorstelt.

De salon van Nina de Callias

Nu even twintig meter teruglopen en de Rue Truffaut inslaan, waar Zola in 1868 woonde (op nr. 23). Het oorspronkelijke pand is inmiddels vervangen, maar ach, voor onze virtuele tijdreis maakt dat weinig uit. Het gaat tenslotte om de historische locatie: want het was hier dat de schrijver van *J'accuse* woonde, sliep en nadacht over de boekencyclus *Les Rougon-Macquart*, waarvan het eerste deel twee jaar later zou verschijnen.

Dat de buurt hem nogal beviel, blijkt wel uit het feit dat hij in 1869 aan de Rue la Condamine (nr. 14) woonde en in 1867 aan de Avenue de Clichy (nr. 92). Een wonder dat die man nog aan schrijven toekwam, met al die verhuizingen.

We passeren deze woningen op weg naar de Rue des Moines, een zijstraat van de Avenue de Clichy. Op nummer 82 hield de jonge, gefortuneerde dichteres en musicus Nina de Callias halverwege de jaren zestig van de 19e eeuw haar salon. Elke woensdag en zondag kwam hier een

bonte verzameling kunstenaars, schrijvers en componisten samen, onder wie Manet, Fantin-Latour, Wagner en Berlioz. Soms ging het er zó vrolijk aan toe dat de salon de bijnaam 'Le petit Charenton' kreeg, naar het gesticht waar de Markies de Sade opgesloten had gezeten. Echter, als Verlaine erbij was, werd de alcoholconsumptie aan banden gelegd, om te voorkomen dat de grillige *poète maudit* vervelend en gewelddadig zou worden.

Niets aan het huis op nummer 82 herinnert nog aan de salon van De Callias. Er is geen plaque en ook zij zelf is opgelost in de nevelen van de tijd. Het is maar goed dat Manet haar voor het nageslacht heeft vereeuwigd op zijn wereldberoemde schilderij *La dame aux éventails*.

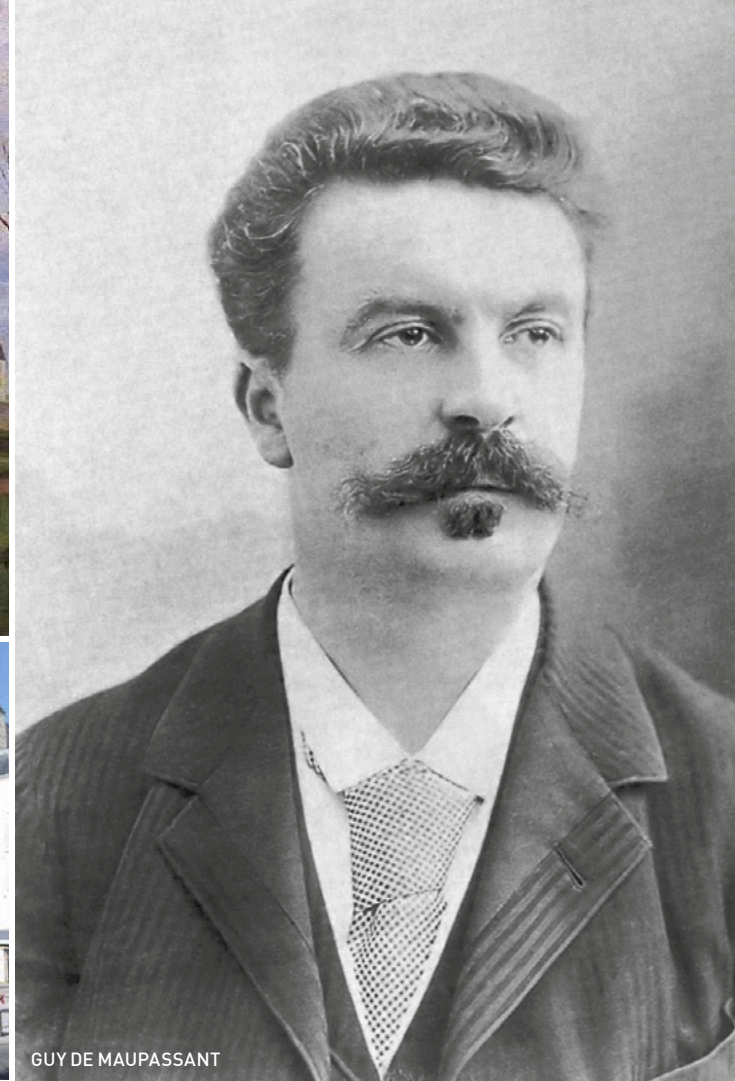
Als Paul Verlaine erbij was werd de alcoholconsumptie aan banden gelegd, om te voorkomen dat hij vervelend en gewelddadig zou worden

ALFRED SISLEY - VUE DE MONTMARTRE, DEPUIS LA CITÉ DES FLEURS (1869)

ÉGLISE SAINTE-MARIE DES BATIGNOLLES

GUY DE MAUPASSANT

WANDELING 2: WESTWAARTS

D'ARTAGNAN

SQUARE DES ÉPINETTES

ALEXANDRE DUMAS PÈRE

Carrousel met houten paardjes

Al mijmerend over deze *temps perdus* bereiken we via de Avenue de Clichy de Cité des Fleurs en staan we plotseling in een oase van rust. En dat midden in deze buurt vol verkeer, winkels en restaurants. Het stille, autovrije straatje – de geboortegrond van Catherine Deneuve – bestaat al sinds 1847 en wordt geflankeerd door statige villa's. Alfred Sisley woonde op nummer 27 en schilderde hier in 1869 zijn *Vue de Montmartre, depuis la Cité des Fleurs*. Toen kon dat nog. Nu wordt het uitzicht belemmerd door hoge woonblokken.

Via de Marché couvert Batignolles (96 bis, rue Lemerrier), een kleine overdekte markt die – denk aan uw planning – tussen de middag en 's maandags gesloten is, lopen we naar de église Sainte-Marie des Batignolles. De ingang aan de Rue Legendre en het halfronde pleintje ervoor zien er nog net zo uit als ruim een eeuw geleden. Het kerkje, ontworpen naar het model van een Griekse tempel, werd in 1851 ingewijd en herbergt een fraai, in rococo en neogotische stijl opgetrokken koor. Even naar binnen dus.

Daarna lopen we om het gebouw weer terug, naar het Square des Batignolles, het op een na grootste park van het 17e arrondissement. Niettemin zullen we er weinig toeristen tegenkomen, ondanks dat de tuinen in een prachtige Engelse stijl zijn ontworpen en het lommerrijke park mede door zijn beelden en authentieke carrousel met houten paardjes een lieflijke sfeer ademt. We verlaten het park aan de westzijde (Rue Cardinet) en steken de brede

spoorbrug over. Dit brede spoortraject (*le chemin fer de l'ouest*), die de Parijzenaren via Rouen naar Le Havre brengt, was begin 20e eeuw een populaire afbeelding op ansichtkaarten.

Op de grote zessprong die nu volgt nemen we de Rue Dulong. Op nummer 83 bewoonde schrijver Guy de Maupassant tussen 1882 en 1884 een bescheiden appartement van vijftig vierkante meter, gedecoreerd met schilderijen van Étretat en Fécamp. Ze herinnerden hem aan zijn Normandische afkomst en het stelde hem dan ook gerust dat hij zich dicht bij het Gare Saint-Lazare bevond, zodat hij elk moment de trein terug naar zijn geboortegrond kon nemen.

Hier eindigen we onze eerste wandeling. We kunnen teruglopen naar de Place de Clichy, of doorlopen naar metrohalte Malesherbes, waar de tweede wandeling begint.

Wandeling 2 (west) Plaine-Monceau en Ternes

Metrohalte Malesherbes bevindt zich op de Place du Général-Catroux, met middenin een stadsparkje met een rijke collectie beelden. Het opvallendste monument is dat van Alexandre Dumas *père*: de schrijver zit hoog op een sokkel, met onder hem het bronzen beeld van d'Artagnan, bekend uit Dumas' roman *De drie musketiers*. Ook Dumas *fils*, bekend van zijn spraakmakende roman *La dame aux camélias*, is met een standbeeld vertegenwoordigd, evenals général Dumas. In de volksmond wordt het plein daarom ook wel de 'Place des trois Dumas' genoemd.

GROENE OASES

Naast het populaire **Square des Batignolles** bezit het oostelijke deel van het 17e arrondissement nog andere groene oases:

- Het **Square des Épinettes** dateert uit 1893 en bezit markante bronzen beelden van filantroop Jean Leclaire en schrijfster en feministe Maria Deraismes, die we ook in de tweede wandeling gaan tegenkomen.
- Het meest bezochte graf op het **Cimetière des Batignolles** is dat van Paul Verlaine, met schrijver André Breton en schilder Édouard Vuillard op plaats twee en drie. Een aangenaam wandeloord dankzij de vele bomen, beelden en kapellen.
- Geheel anders is het grote, in 2007 gerealiseerde **Parc Clichy-Batignolles – Martin Luther King**, dat nog volop in ontwikkeling is en in 2018 helemaal klaar moet zijn.

Een van de zijstraten is de Rue Jacques Bingen. Daar, op nummer 10, bewoonde Maupassant tussen 1884 en 1889 een exotisch ingericht appartement op de begane grond. In 1883 had zijn roman *Une vie* een schandaal veroorzaakt, maar er ook toe geleid dat Maupassant voortaan van de pen kon leven. Talrijke werken schreef hij in deze straat – toen nog de Rue Montchanin geheten – waaronder zijn meesterwerken *Bel-Ami* en *Pierre et Jean*. Tegenwoordig zit de ambassade van Zimbabwe in het pand. Zou het personeel weten wat voor een literair genie hier 130 jaar geleden woonde? Er is in elk geval geen gedenkplaat die hen daaraan herinnert.

Tegen het verkeer in lopen we nu naar de Rue Legendre waar het rond het kruispunt met de Rue Lévis meestal een levendige boel is met marktkramen en muzikanten. Een deel van de Rue Lévis is ook voor het verkeer afgesloten. Schrijvershuizen vinden we hier echter niet, dus lopen we terug naar de Place du Général-Catroux en bereiken via de Avenue de Villiers de Rue Fortuny.

Wandelen door deze straat is met recht *sur les pas des grands esprits*, want er woonden tal van beroemdheden: voormalig president Nicola Sarkozy (nr. 46), toneellegende Sarah Bernhardt (nr. 35), societyster Geneviève Lantelme (nr. 29), courtesane Caroline Otero (nr. 27), schrijver en filmregisseur Marcel Pagnol (nr. 13) en schrijver Edmond Rostand (nr. 2), de geestelijk vader van Cyrano de Bergerac.

Het requiem van Fauré

We keren terug naar de Avenue de Villiers, slaan linksaf en vervolgens weer rechtsaf, de Rue Cardinet in. Op nummer 72 herinnert een plaque ons aan de vroegere woning van schrijfster

De briefwisseling tussen Marie Bashkirtseff en Guy de Maupassant wordt tot de markantste correspondenties uit de Franse literatuur gerekend

Maria Deraismes, een actieve propagandiste voor de rechten van de vrouw.

We gaan nu linksaf, de grote Boulevard Malesherbes op. Na het kruispunt met de Rue Vière komen we bij een vijsprong, waar we even de Rue Ampère inlopen om op nummer 11 een denkbeeldige groet te brengen aan Dumas *fils*, die hier zijn laatste jaren doorbracht. Ook hier voorkomt het ontbreken van een plaque dat we daarvoor in de rij hoeven te staan.

Terug op de Boulevard Malesherbes vervolgen we onze weg tot bij nummer 154, waar componist Gabriel Fauré tussen 1886

en 1911 woonde en er zijn beroemde requiem componeerde. Twee stappen verder, op nummer 160, debuteerde Coco Chanel als modeontwerpster in een studio op de begane grond. Aan de overkant van de straat bracht schrijfster en filmregisseuse Françoise Sagan tijdens het interbellum haar kindertijd door (nr. 167).

Marie Bashkirtseff en W.F. Hermans

Ondertussen zijn we aangekomen op de Place de Wagram, waar we meteen links de Avenue de Wagram nemen. Op de hoek met de Rue Ampère (nr. 30) woonde, werkte en stierf schilderes en dagboekschrijfster Marie Bashkirtseff in 1884 aan tuberculose. Ondanks dat ze maar 26 jaar oud werd, hangen haar schilderijen in grote musea, waaronder het Louvre en het Rijksmuseum. Haar omvangrijke dagboek werd in meerdere talen vertaald, evenals haar briefwisseling met Maupassant, die slechts enkele maanden duurde maar tot de markantste correspondenties uit de Franse literatuur wordt gerekend.

De imposante villa waarin de welgestelde Russin resideerde heeft helaas plaatsgemaakt voor betonnen nieuwbouw, dus we hoeven er niet lang bij stil te staan.

MARIE BASHKIRTSEFF

W.F. HERMANS

MARCHÉ COUVERT BATIGNOLLES

FNAC TERNES

PARIS 17^E

We volgen de Rue Ampère richting de levendige Place du Maréchal Juin, waar voldoende terrassen zijn om even uit te blazen. In de loop van de jaren is hier nauwelijks iets veranderd. Zelfs het oude Gare de Courcelles-Levallois is nog geheel intact en doet thans dienst als ingang van het RER-station Pereire – Levallois. Willem Frederik Hermans zal hier ongetwijfeld vaak op een van de terrassen hebben gezeten, want hij woonde aan de Avenue Niel (nr. 86), die op het plein uitkomt.

Zodra we zijn vroegere woning zijn gepasseerd en de lange Avenue Niel hebben uitgelopen, vinden we links op de hoek met de Avenue des Ternes een van de oudste *grands magasins* van Parijs, waarin al weer jarenlang de Fnac Ternes is gevestigd.

De brede Avenue des Ternes brengt ons tot besluit naar de Place de Ternes, een gezellig druk plein met in het midden de Marché aux Fleurs. In *Maigret s'amuse* (Ndl. vertaling: *Maigret incognito*) bestelt de beroemde commissaris een taxi om hier met zijn vrouw te komen dineren. Laten wij dat voorbeeld volgen, bijvoorbeeld bij Brasserie Lorraine, met zijn fraaie art-decointerieur. Zou schrijfster Sidonie-Gabrielle Colette hier ook weleens hebben gegeten met haar man Willy? Vast wel, want ze woonden rond 1900 drie straten verderop, aan de Rue de Courcelles (nr. 93 en daarna nr. 177 bis).

3 X FAVORIET IN HET 17^E

Nicky Bouwmeester is reis-journalist en hoofdredacteur van frankrijk.nl, een website met Franse vakantieadressen, cultuur- en lifestyle-artikelen. Ze woont al jaren in het *quartier* Batignolles. Dit zijn haar favoriete plekken in de wijk.

RUE BATIGNOLLES EN RUE LEGENDRE

Batignolles is de laatste jaren uitgroeit tot een leuk slenterwijkje met aantrekkelijke winkelstraten vol modeboetieks, (kinder)schoenenwinkels en hippe cadeauzaken. Zoals French Touche, een winkel met de moderne creaties (tassen, schrijfwaren, accessoires) van jonge ontwerpers (90, rue Legendre). Of 29 février, waar drie talentvolle Pariisennes hun zelfgemaakte schoenen, sieraden en kleding verkopen (29, rue Lemer cier).

SQUARE DES BATIGNOLLES

Charmant parkje, verstopt achter het witte kerkje van Batignolles. De Fransen noemen het een 'park in Engelse stijl' vanwege de romantische waterval en rotspartijen, maar de sfeer voelt voor mij uitgesproken Frans. Er zijn altijd veel jonge gezinnen die voor de speeltuintjes en de oude draaimolen met wafelkraam komen. Aan de achterkant van het park spelen oudere heren pétanque op een daarvoor bestemde baan.

RUE DES MOINES

Deze straat, parallel aan de Rue Legendre, heeft een overdekte markt (Marché couvert Batignolles) en veel speciaalzaken zoals de uitstekende kaaswinkel op nummer 27 en de delicatessenwinkel La Galerie Gourmande op nummer 15. Een fijn adres is ook Acide, een theesalon en *restaurant à desserts*, geopend door een opkomend patissier die is gespecialiseerd in *macarons*. Het interieur bestaat uit modern Frans design (let op de lampen van hangende theepotten), maar het barokke theeservies komt uit Rusland (24, rue des Moines).